

Sydhavnen

Niels Meyer

Den Gamle By har i 2017-19 opført et nyt havnekvarter i den moderne bydel, som benævnes Sydhavnen. Området huser museets tømrerværksteder, smedeværksted og udstillingsafdeling og har dermed frigivet staldbygningerne og gårdrummet omkring Aarhus Mølle, som nu omformes til museets centrale spisested. Sydhavnen er skabt ud fra tanker om at forene nødvendige faciliteter med god historiefortælling. Bygningschef Niels Meyer fortæller i denne artikel om de bygninger, der har dannet forbillede for komplekset, og hvorfor det i dette tilfælde er en fordel at rekonstruere fremfor at flytte originale huse.

Fra Havnegade i Den Gamle By kan man kigge over på Sydhavnen. Museets gæster kan her få en snak med tømreren eller smeden og se hvad de arbejder med.

Karréen i Den Gamle Bys moderne bydel viser en bred vifte af butikker, boliger og småerhverv, som de tog sig ud i de danske byer i 1970'erne. På den anden side af havnekanalen kan man nu også få et indtryk af et lille industrikvarter. Sydhavnen er et kig ind i en typisk dansk industrihistorie. I slutningen af 1800-tallet og første halvdel af 1900-tallet blev der bygget mange store og små produktionsbygninger i de danske byer. Og var man i en by med åhavn, som man kender det fra for eksempel Aarhus, Horsens og Randers, var det også et oplagt sted for industri og handel at placere sig langs åhavnen kajanlæg. En del af de mindre industribygninger bliver forladt, i takt med at industrien flytter udenfor byerne i 1960'erne og 70'erne. Mange bygninger bliver revet ned. Men nogle bevares og bliver taget i anvendelse af håndværkere og andre småerhverv, og det er den situation, der nu er genskabt på Sydhavnen i Den Gamle By.

Bindingsværk i beton

Sydhavnen består af tre sammenbyggede huse, som hver især repræsenterer forskellige typer erhvervsbyggeri. Hovedbygningen med det buede tag, værftet, er inspireret af en bygning fra Frederikshavn Værft og Flydedok, som tidligere bestod af store og mindre bygninger opført i denne byggeskik. Der er tale om en karakteristisk teknik, der giver mindelser om det bindingsværk man om noget forbinder med Den Gamle By med, et synligt skelet af beton, udfyldt med jernvinduer og vægfeltet i røde mursten. Bygningstypen ses i mange danske byer. På Aarhus Havn er den tidligere turbinehal, som nu indgår i Filmby Aarhus, et af mange eksempler. I værftet er der indrettet maskinværksted til tømrerne på stueplan, omklædning til alle Den Gamle Bys håndværkere på 1. sal og udstillingsværksted på 2. sal. Det er lidt af en udfordring at arbejde på 2. sal, hvis man skal have monteret og andet udstillingsinventar op og ned ad trapperne – derfor er der på siden af bygningen opført en godselevator som kan lette transporten til denne etage.

Af pladshensyn har Den Gamle By valgt en af de mindste værftsbygninger fra Frederikshavn som forbillede. Det meget jordnære navn, Centraltoiletet, var en fællesbetegnelse for værftsarbejdernes omklædning, bad og toiletter.

Godselevatoren på siden af værfet stammer fra Grønnegade i Aarhus. Elevatoren kunne desværre ikke godkendes i sin oprindelige form og har derfor ny kurv og hejs, men flere originale dele er bevaret og sat op på facaden.

Det gode ovenlys

Foran værfet ligger tømrerværkstedet, en stålbeklædt træbygning med de karakteristiske takkede ovenlys, kaldet shedtag. Denne bygningstype har også været opført overalt i landet, hvor der har været industri. Før i tiden var elektrisk lys dyrt og dermed begrænset. Godt dagslys har derfor været vigtigt i ældre industribygninger, og en effektiv løsning var disse shedtage, som kunne bringe rigeligt

nordlys ned til maskinerne og arbejderne på gulvet. I Den Gamle Bys tømrværksted er det en daglig hjælp og glæde for tømrerne, at man både har den gode plads og det gode dagslys til værkstedsarbejdet. Som inspiration for bygningen er en ældre maskinfabrik fra Svenstrup ved Aalborg blevet brugt som forbillede.

Smedeværkstedet

Længst mod syd ligger smedeværkstedet, en toetagers gulstensbygning, som nabo til værftet. Denne bygning kunne også ligge mange steder i Danmark både i baggårde og i havnekanter. Inspirationen kommer i dette tilfælde fra Nørregade 30 i Esbjerg, hvor huset lå som baggårdsværksted. I stueetagen bor Den Gamle Bys smedefdeling, hvilket også fremgår af den store skorsten i gavlen. På førstesalen er der indrettet kontor og pauserum. I facaden er der anvendt genbrugsmursten, hvilket både bidrager til et troværdigt udtryk, men også er sund fornuft i forhold til genbrug.

I Svenstrup ligger denne gamle maskinfabrik, som har inspireret til et af husene i Den Gamle By. Shedtaget har forsynet fabriks-hallen med et godt ovenlys.

Baghuset fra Esbjerg dannede forbillede for bygningen i Den Gamle By. Det blev nedrevet i 1977 og har tidligere huset fabrikken JACI, som producerede ventilation til stalde. Her var i en periode også værksted for malermester Rødgaard.

Rekonstruktion giver mulighed for at opøve historiske håndværk

Fælles for de tre bygninger er, at de som nævnt er skabt med inspiration fra bygninger fra Frederikshavn, Svenstrup og Esbjerg. Hvis det havde været muligt, ville museet have foretrukket at flytte bygninger til stedet, som det er tilfældet med langt de fleste bygninger i Den Gamle By. Der er flere årsager til, at Sydhavnen er bygget op som nybyggeri, men med stærk inspiration i de nævnte forbilleder. Først og fremmest er byggegrunden meget begrænset. Arealet mellem Viborgvej og havnekanalen danner et trekantet areal, som er vanskeligt at udnytte, når der samtidig skal levnes plads til en vej langs havnekajen. Der har samtidig været et krav om, at Den Gamle Bys håndværkere kunne få velindrettede, effektive og rummelige værksteder til de 20-25 mennesker, der dagligt arbejder her. Hvis man havde fundet originale bygninger til formålet, ville hensynet til autenticitet være afgørende, og det ville ikke på samme måde være muligt at indrette sig optimalt på grunden og måske heller ikke muligt at indrette de rette værksteder. Når man fravælger at bruge originale, flyttede huse, kan man til gengæld opnå andre kvalite-

ter. Foruden muligheden for at forme byggeriet efter funktionen og finde forbilleder som passer ind i geometrien, får man også mulighed for at opdyrke og fremvise en byggeteknik, som rækker generationer tilbage. I Sydhavnen er der således arbejdet med en række traditionelle byggeteknikker, som ikke længere anvendes i nutidigt byggeri. Betonskellettet i værftet er et godt eksempel. Stolper og bjælker støbes som et robust skelet i jernbeton og giver mulighed for at indrette store rum og frihed til at udfylde facaden med, hvad funktionen kræver af døre, vinduer og mure. Efter at betonindustrien er gået over til elementbyggeri, er denne byggeskik ikke længere i anvendelse. Shedtaget på tømrværkstedet er også en epoke i industribyggeriet, som sidenhen er blevet erstattet af flade tage med mere simple ovenlys. Et shedtag er en sindrig konstruktion, som både evner at klare bæreevnen på selv meget brede bygninger, og som åbner for store nordvendte vinduer. Den Gamle Bys håndværkere har altså flere steder i byggeriet haft mulighed for at dyrke nogle teknikker, som ikke længere praktiseres. Lige så vigtigt som det er for Den Gamle By at bevare ældre bygninger, er det at bevare viden og rutine i, hvordan historisk håndværk udøves.

Kom på besøg hos tømreren og smeden

Formålet med Sydhavnen har altså været at skabe et troværdigt havnekvartier, som dels rummer en række vigtige faciliteter for håndværkerne og dels passer ind i den store fortælling om et bymiljø, som det tog sig ud i 1970'erne. Meget af det arbejde, der foregår i Den Gamle Bys værksteder, er ikke væsentligt anderledes end hvordan man arbejdede i 1974. Det er derfor oplagt, at det bliver et sted, hvor museets gæster fremover kan kigge ind hos smeden eller tømreren og følge med i, hvad de laver på værkstederne – ikke som arrangeret historisk formidling, men et indblik i hverdagen for en håndværker i Den Gamle By. Gæsterne er altså velkomne til både på afstand, men ofte også på nært hold at følge med i det arbejde som håndværkerne udfører. Det er i god tråd med museets ønske om at være et sted, hvor gæsterne møder levende mennesker og også møder håndværkere, som ikke blot demonstrerer håndværksteknik, men som ganske enkelt er i gang med det arbejde, som der er brug for.

The South Harbour

Den Gamle By has been given a new harbour neighbourhood in the modern city district Sydhavnen. The area was built in 2017-19 and houses the museum's carpentry workshops, smithy and exhibition section. Sydhavnen was created on the basis of ideas of combining necessary, practical facilities with good storytelling. The place can tell the story of how the older city-close industry was moved out and the buildings were taken over by craftsmen and small traders. The buildings have been created as reconstructions with inspiration in industrial buildings from Frederikshavn, Svenstrup and Esbjerg. The museum has chosen to work with reconstruction so we can uncompromisingly create an optimal framework for the museum's craftsmen, but at the same time it has created the opportunity to train in craft methods that are no longer practiced. Sydhavnen is also the place where the museum visitors can in future look in on the smith or the carpenter and follow what they do in the workshops – not as arranged historical presentation but as a way of gaining insight into the everyday life of a craftsman in Den Gamle By.